

Maria Andersson

Mord, blod och rosslande kämpars dödskval

Fridtjuv Bergs *Trojanska kriget* och *Iliaden* för barn

Murder, Mayhem, and the Moans of Dying Men: Fridtjuv Berg's *Trojanska kriget* and *The Iliad* for Children

Abstract: Around the turn of the twentieth century, several retellings of Homer's epic and Greek mythology were published for children in Sweden. Fridtjuv Berg's Trojanska kriget (The Trojan War, 1901) in the canonical publication series Barnbiblioteket Saga (The Children's Library Saga) became one of the most long-lived. This article examines the characteristics of Berg's rewriting by an analysis of the organization of the narrative, paratextual features, and the depiction of gender. Berg's strategies are compared with another contemporary rewriting of The Iliad, Kata Dalström's Grekiska guda- och hjältesagor (Greek Tales of Gods and Heroes, 1893). The article shows that the two rewritings mainly depict the same events and in the same order. Trojanska kriget foregrounds the historical content of The Iliad in the paratexts and by structuring the narrative around the foundation and fall of Troy. Dalström's paratexts stress the timelessness of the work by references to a long cultural tradition, which is reinforced by illustrations depicting artworks from different eras. Berg's book is more richly and uniformly illustrated, and Louis Moe's illustrations highlight the action of the tale. Furthermore, Berg and Dalström focus on different aspects when abridging the tales, which influences the depiction of gender. While both rewritings describe a patriarchal society, Berg puts greater emphasis on male relationships and heroism. The women are mainly described as passive victims of war or masculinist power structures. Dalström's version contains a greater variety of women. The comparison makes clear that Berg's greater interest in the historical and factual aspects of Homer's epic may have contributed to a more conservative gender ideology. At the same time, the rapid action of Trojanska kriget together with the publication context in Barnbiblioteket Saga are probably two of the factors behind the book's success.

Keywords: rewritings for children, Greek mythology, gender, Barnbiblioteket Saga, Fridtjuv Berg, Kata Dalström

©2022 M. Andersson. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons CC-BY-NC 4.0 License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>), permitting all non-commercial use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

Citation: *Barnboken – tidskrift för barnlitteraturforskning/Barnboken: Journal of Children's Literature Research*, Vol. 45, 2022 <http://dx.doi.org/10.14811/clr.v45.731>

I sina memoarer har Jan Myrdal berättat om hur han i 1930-talets Stockholm med en vän utkämpade strider som de antika hjältarna Hektor, Akilles och Odysseus.¹ Pojkarna, som båda hade fått Barnbiblioteket Sagas *Trojanska kriget* av sina föräldrar, "läste och fantiserade samman och lekte detta krigs äventyr" (214). Myrdal är en av många svenskar som lyft fram denna bok som ett av barndomens stora litterära minnen. Olof Palme, Sven Stolpe, Horace Engdahl och Per Wästberg utgör andra namnkunniga exempel (Gummesson 71; Stolpe 35; Bremberg). Berättelsen om Trojas belägring återfanns dock inte bara på pojkarnas bokhyllor. Signe Wranér, senare redaktör för Barnbiblioteket Saga, har beskrivit hur hon i nioårsåldern fångades av bokens poetiska språk: "Den klingande rytmen, de svårförståeliga men klangfulla uttrycken om den hjälmbusksmyckade Hector och den mjällvitarmade Andromake fångslade genast mitt öra. Jag lärde mig långa stycken utantill och blev liksom hypnotiserad av hexametern" (23). Det är tydligt att Fridtjuf Bergs återgivning av *Iliadens* (600- eller 700-talet f.v.t.) berättelser om "mord och blod och rosslande kämpars dödsqual" (230) skapat rika läsupplevelser för 1900-talets barn och ungdom.

Gemensamt för dessa beskrivningar av barndomens läsning är att författarna betonar att det är just Barnbiblioteket Sagas version av Homeros epos som de tagit del av. *Trojanska kriget. Forngrekiska guda- och hjältesagor efter de homeriska dikterna berättade*, med text av Berg och illustrationer av den dansk-norske konstnären Louis Moe, publicerades 1901 som nummer 9 i bokserien. Läsminnena vittnar om den spridning och status som Barnbiblioteket Saga fått sedan begynnelsen 1899 och dess betydelse som förmedlare av litterära klassiker till barn och ungdom i Sverige. Bokserien inspirerades av likartade initiativ i Danmark och Norge. Syftet var att sprida god litteratur till unga i högklassiga utgåvor och till ett överkomligt pris (Klingberg 36–50). *Trojanska kriget* är ett intressant exempel på hur Svensk läraretidnings förlag med Barnbiblioteket Saga eftersträvar att förmedla såväl ett internationellt kulturarv som historisk kunskap i en estetiskt tilltalande form. I programförklaringen, som återfinns på bokhäftenas innerpärm i de tidiga årens publikationer, poängteras att bokserien ska innehålla "det bästa, som under århundraden blifvit skrivet för barn och ungdom" och att den ska illustreras av "framstående konstnärer". Bland de genrer som omnämns finns "skildringar ur historien" (*Saga*).

Enligt John Stephens och Robyn McCallum introducerar återberättelser av mytologi och klassiker för barn ett traditionellt berättelsegods samtidigt som innehållet anpassas till utgivningens samtid, vilket påverkar ideologin:

The relationship between a retelling and its pretext(s) are, in the main, dominated by metanarratives which are androcentric, ethnocentric and class-centric, so the purposes of inducting audiences into the social, ethical and aesthetic values of the producing culture are colored by those particular alignments. (Stephens och McCallum 9)

De värdehierarkier som dominerat både dåtidens samhällen och den litterära kanon förs ofta medvetet eller omedvetet vidare när berättelser återges i nya versioner. Även om Stephens och McCallum konstaterar att den ideologiska utgångspunkten i förlagan kan modifieras och utmanas i återberättelserna (3–18), lägger de störst tonvikt vid reproduktionen av konservativa inslag och de aspekter som förblir desamma.

I forskning om kulturell transfer undersöks likartade processer, men med större fokus på de specifika omständigheterna runt översättning och utgivning: "the Cultural Transfer Approach focuses on mediation and cultural transmitters, paying particular attention to the materiality of the transferred artifacts and to the geographical, social and cultural spaces in which cultural transfer takes place" (Jørgensen och Lüsebrink 3). Dessa studier lyfter fram hur målkulturen såväl påverkar som påverkas av den kulturella artefakten och uppmärksammar de aktörer som deltar i överföringen, som exempelvis bearbetare och redaktörer, olika former av kulturinstitutioner eller media (Jørgensen och Lüsebrink 1–9). På så vis synliggörs både hur verken ingår i ett större kulturellt sammanhang och den enskilda textens produktionsvillkor, vilket i högre grad uppmärksammar variationen mellan olika versioner.

I denna artikel analyserar jag *Trojanska kriget* mot bakgrund av 1800-talets svenska *Iliaden*-utgivning för barn och ungdom. Syftet är att undersöka vad som kännetecknar Bergs återberättelse till stil och innehåll. Tidigare har Göte Klingberg bland annat undersökt vilken svensk översättning av *Iliaden* som Berg utgått ifrån och eventuella utländska inspirationskällor till bearbetningen (104–112), medan Ulla Bergstrand diskuterat förebilder till Moes illustrationsstil (145–170). Till skillnad från dessa forskare spårar jag inte direkta förlagor utan jag jämför i stället Bergs version med framför allt en samtida återberättelse skriven inom samma kulturella kontext, Kata Dalströms "Trojanska kriget" i *Grekiska guda- och hjältesagor berättade för ungdomen* (1893). Det är den enda tidigare svenska bearbetningen av *Iliaden* för barn och unga och utgör av det skälet ett rimligt jämförelsematerial. Av utrymmesskäl analyseras dock inte Dalströms bearbetning i sin egen rätt utan främst i relation till Bergs.

Genom jämförelsen vill jag synliggöra hur bearbetarnas estetiska och ideologiska val påverkar berättelsen. Jag utgår från följande frågeställningar: Hur struktureras återgivningen av det mytologiska stoffet om trojanska kriget? På vilka sätt påverkar förord, illustrationer och andra paratexter tolkningen av innehållet? Och hur hantaras eposets patriarkala genus- och maktstrukturer i återberättelsen? Att anlägga ett genusperspektiv i analysen framstår som särskilt relevant, då *Iliadens* patriarkala strukturer är omdiskuterade i tidigare forskning (Felson och Slatkin 91–114) och återberättelser för barn ofta har vidare skrivit ett dylikt konservativt gods (Stephens och McCallum 63–64). I analysen av Bergs *Trojanska kriget* vill jag således visa hur hans version ingår i en litterär tradition av återberättelser och vad som kännetecknar hans och Barnbiblioteket Sagas bidrag till densamma, men också utifrån jämförelsen med Dalströms version synliggöra andra bearbetningsalternativ.

Homeros i Sverige och Barnbiblioteket Saga

Under 1800-talet skedde en ökad spridning och i viss mån popularisering av Homeros epos i Sverige. Med romantiken och dess intresse för den grekiska litteraturen följde såväl de första översättningarna av *Iliaden* som en debatt om hur antikens diktverk skulle översättas. Mellan 1780 och 1820 publicerades de första översättningarna av delar av Homeros epos i tidskrifter och dissertationer, vilket var förhållandevis sent i jämförelse med länder som Tyskland, Frankrike och England (Akujärvi, "Epic" 162). I de svenska översättningarna prövades olika versmått och stilar för att fånga vad som beskrevs som diktverkets uråldriga och enkla stil. Två fullständiga översättningar av *Iliaden* publicerades under seklets första hälft, Marcus Wallenbergs 1814–1815 och Johan Fredrik Johanssons 1846. Båda var skrivna på hexameter, vilket hade blivit det vedertagna versmåtten för episk dikt på svenska (Akujärvi, "Homerus" 5–22). Enligt Klingberg har Berg huvudsakligen använt sig av Johanssons översättning i *Trojanska kriget*, även om han parallellt tycks ha inspirerats av Wallenbergs arbete och gjort egna bearbetningar (106–112).²

De första svenska översättningarna av Homeros epos utfördes huvudsakligen av lärare på gymnasier eller universitet (Akujärvi, "Epic" 162), och följdriktigt producerades de första bearbetningarna för ungdom i ett skolsammanhang. Från 1800-talets senare hälft finns flera så kallade lurkar till *Iliaden* och *Odysséen* bevarade. Det var översättningar framtagna för skolbruk, vanligtvis utan större litterära ambitioner. Texterna lästes i första hand som exempel

i grammatikundervisningen och inte med fokus på innehållet (Akujärvi, "Hyenden" 37-42, 53). Ett större underhållningsvärde hade sannolikt de prosasamlingar med hjältesagor och grekisk mytologi som gavs ut under 1800-talet. Gustaf Schwabs sjubandsverk *Den klassiska fornålderns hjältesagor. Efter dess skalder och berättare* publicerades på svenska mellan 1839 och 1841, och två av banden redogjorde för det trojanska kriget. I förordet till första boken nämner Schwab att han tagit hänsyn till ungdomen vid bearbetningen, vilket visar att de ingick i en tänkt läsekrets även om böckerna inte specifikt riktar sig till en ung publik.

Intresset för antik litteratur och historia som väcktes i och med romantiken kombinerades mot slutet av 1800-talet med ett evolutionärt utvecklingstänkande, vilket bland annat formulerades genom kulturhistoriska tillämpningar av rekapitulationsteorin. Enligt denna teori genomgick varje individ samma utveckling som mänskligheten genom evolutionshistorien. Litteratur från folkets barndom var således det som passade människan i barndomen bäst. Klassiker och berättelser ur den folkliga traditionen hölls därför av många högre än den nyskrivna barnlitteraturen i det sena 1800-talets barnboksdebatt. Ställningstagandena handlade dels om litterär kvalitet, dels om utvecklingspsykologiska tankegångar (Klingberg 5-35). Det naiva och uråldriga i Homeros verk, som våldade de tidiga översättarna huvudbry, gjorde att de nu betraktades som särskilt lämpliga för unga läsare.

Runt sekelskiftet 1900 utgavs flera svenskproducerade samlingar av grekisk mytologi för barn och ungdom, varav några innehöll berättelsen om trojanska kriget (Bergstrand 145-147). Dalströms tidigare nämnda bok är det äldsta exemplet, men Hedda Andersons *Grekiska sagor* (1895) och *Sagor om trojanska kriget och dess hjältar* (1905) kan också nämnas. Båda sammanställde dessutom samlingar med nordisk mytologi och sagor för barn. Dalström är i dag dock framför allt ihågkommen som socialistisk agitator och hon var även medlem i flera kvinnoföreningar. I likhet med Berg kom hon att bli en av det tidiga 1900-talets mest framträdande politiska gestalter: hon för socialdemokraterna och han för liberalerna. Trots olika ideologiska utgångspunkter delade de ett stort engagemang för folkbildning (Björk 167-189; Landahl 415-420), och båda valde alltså tidigt i sina karriärer att bearbeta samma klassiker för barn.

Av sekelskiftets återgivningarna av Trojas belägring blev Bergs den mest långlivade. Intresset för sagor och hjältemyter låg som synes i tiden, men valet av berättelse var även i linje med den tidiga utgivningen inom Barnbiblioteket Saga, som huvudsakligen bestod av

fritt bearbetade översättningar av klassiker ur litteraturen för vuxna och sagosamlingar (Mählqvist). Berg, som ingick i Barnbiblioteket Sagas redaktionskommitté mellan 1898 och 1901, hade som lärare propagerat för att utveckla arbetet med litteraturen i klassrummet. Att han värnade om såväl historisk som litterär bildning framgår av hans läroboksproduktion och debattskrifter om skolan (Landahl 185–220). Genom att introducera sagor och poesi i undervisningen menade Berg att modersmålets ställning skulle stärkas (Bröms 324–331).

I sin verksamhet som folkskollärare strävade Berg efter att ge alla barn tillgång till litteratur och en likartad utgångspunkt fanns bakom Barnbiblioteket Saga. Genom att låta lärare fungera som distributörer och sälja berättelserna häftesvis, eftersträvade man att nå ut till de breda folklagren (Klingberg 36–50). Som i fallet med Homeros verk var det inte ovanligt att berättelserna sedan tidigare fanns tillgängliga på svenska och för barn, men handlingen att samla dem i ett enhetligt utformat bibliotek kan ses som en del av ett kanoniseringsprojekt, inte minst genom marknadsföringen via skolor och mot skolbibliotek. Det var också ett projekt som blev framgångsrikt. I förlagsreklam från 1927 konstateras att böckerna ”bör finnas i alla skol- och församlingsbibliotek. Många delar användas som läseböcker i folkskolor, flickläroverk och andra bildningsanstalter” (Reklammaterial). Genom Barnbiblioteket Saga utpekades vilka böcker som borde finnas på varje barns bokhylla eller som de i varje fall borde få ta del av under sin skolgång.

Oansett samtidens intresse för antikens kultur var *Trojanska kriget* inte ett självklart val för Barnbiblioteket Saga. Framför allt verkar hexametersverserna ha väckt tvekan och Amanda Hammarlund, ansvarig för bokseriens utgivning, försökte brevlades övertyga Berg om att exkludera dem och enbart återge berättelsen på prosa. Han svarade med att hänvisa till sin erfarenhet av att ha använt Homeros i undervisningen för barn och unga: ”Min erfarenhet under alla år har varit, att Homer i tilldragningskraft öfvergått allt: folksagor och folkvisor, ja t.o.m. Herodot och Snorre” (Berg, citerad i Landahl 208). Infogandet av verser på hexameter visar att Berg ansåg att också formen var en väsentlig del av det kulturella arvet. Det är en tankegång som överensstämmer med 1800-talets tidiga översättares, där frågan om hur Homeros stil bäst kunde återges på svenska debatterades flitigt (Akujärvi, ”Homerus” 5–22). I urvalet av verser märks några av de mest välkända passagerna ur Homeros verk, såsom Hektors och Andromaches avsked och smidandet av Akilles sköld, vilka båda återges på hexameter över flera sidor. Till skillnad från i övriga svenska barnbearbetningar vinnlägger sig Berg om att förmedla

både handling och stil i *Iliaden*, och därmed den estetiska upplevelse som versmåttet innebär.

Trojanska kriget fick positiva recensioner i bland annat *Dagens Nyheter* och *Göteborgs Handelstidning*, men trots Bergs försäkran om att barnläsare uppskattade Homeros blev den inte en av de största försäljningsframgångarna för Barnbiblioteket Saga. Enligt Wranér sjönk bokseriens omsättning det året boken gavs ut. Hon påpekar att vissa ansåg att "redaktionen hade spänt bågen för högt" (Wranér 23) och att *Trojanska kriget* inte passade för små folkskolor på landsbygden. Förlagets egen statistik visar ändå att boken sålde mellan cirka 500 och 700 exemplar per år under perioden 1920–1933 för att därefter minska något ("Sagas säljbarhet"). Även om Bergs återberättelse inte blev en omedelbar succé utgavs den under 1900-talet i nio upplagor och utkom senast 1979. Det kan jämföras med Dalströms *Grekiska guda- och hjältesagor* och Andersons *Sagor om trojanska kriget och dess hjältar* som enligt Libris publicerades i en upplaga vardera.

Från Akilles vrede till Trojas historia

Den klassiska mytologin är ett av de litterära områden där bearbetningarna för barn håller sig närmast originalen (Stephens och McCallum 9–10). Det gäller även Bergs version av *Iliaden* som trots förkortningar och ett moderniserat språk enligt Bergstrand "följer Homeros förvånansvärt nära" (147). Ändå finns uppenbara skillnader i verkens utformning. *Trojanska kriget* är i huvudsak omarbetad till prosa. Boken innehåller inte heller enbart handlingen ur *Iliaden* utan redogör för en betydligt längre tidsperiod och ges formen av ett slags historieskrivning. Genom paratexter, såsom förord, noter och illustrationer, riktas uppmärksamheten mot specifika aspekter av handlingen och en ram skapas för hur *Trojanska kriget* bör läsas. Bergs bearbetning utmärks av att den på olika sätt framhäver det litterära stoffets förankring i en forntida verklighet.

En vanlig förordsfunktion är att betona den efterföljande textens värde genom att understryka ämnets vikt och nyttan i att läsa om det (Genette 199). Förord till återberättade myter används ofta för att framhålla verkens kulturella, tematiska eller moraliska betydelse (Stephens och McCallum 66). Både Berg och Dalström framhäver verkets tradition liksom dess storhet i sina förord. Dalström skriver att den grekiska mytologin lästs "i två årtusenden hos snart sagdt alla civiliserade folkslag" och att dessa berättelser utgör "något af det *gedignaste, mest uppfostrande, bildande och karaktersskapande*, som världslitteraturen äger, och som föräldrar kunna skänka sina barn".³

Därmed påpekas såväl det kulturella som det moraliska värdet i samlingen och syftet med utgivningen sägs därtill vara att åstadkomma ett lämpligt urval för läsning i skola och hem.

I Bergs förord är kopplingen till skola och undervisning inte lika explicit. Till viss del kan den dock sägas vara given genom publiceringssammanhanget i Barnbiblioteket Saga. Mytologins kulturella funktion påpekas även här och grekerna sägs ha varit "det mest bildade folket på jorden" (Berg). Det är en tankegång som intressant nog avviker från rekapitulationsteorins syn på antiken, men överensstämmer med en klassisk humanistisk bildningstradition. Vad som främst lyfts fram i förordet är verkets betydelse för dåtidens folk. De homeriska sångernas popularitet bland grekerna berodde på "att de utgjorde en åskådlig och trogen skildring af hela deras lif: deras hem och samhällsskick, fredliga arbeten och krigiska bragder, deras seder och gudatro, samt deras känslor och tankar om lifvet och döden" (Berg). Berättelsernas verklighetstrohet och relevans som historisk källa framhävs. Tankegången understryks ytterligare genom information om Heinrich Schliemanns arkeologiska utgrävningar under 1870-talet i turkiska Hisarlik, som i förordet sägs bevisa Trojas faktiska existens.

Iliaden inleds som bekant *in medias res* i trojanska krigets tionde år och utspelar sig under några veckor mot dess slutskede. En maktkamp inom det grekiska lägret väcker Akilles vrede och Homeros epos slutar med att vreden stillas, i samband med utlämnandet av Hektors lik till trojanerna. Krigets början och slut berörs enbart via framåt- eller bakåtblickar. När Schwab återgav berättelsen om trojanska kriget i *Den klassiska fornålderns hjeltesagor* inledde han i stället med Trojas grundande och avslutade med stadens undergång. Både Berg och Dalström följer denna tradition, även om de delar av kriget som beskrivs i *Iliaden* utgör merparten av texterna. Till skillnad från i Homeros epos är således Akilles raseri inte längre den grundläggande organisationsprincipen.

I mytologin existerar ofta parallella versioner av samma berättelse, men i återberättelser för barn skapas en större enhetlighet genom att en variant lyfts fram på bekostnad av andra (jfr Stephens och McCullum 62–69). Viktor Rydbergs *Fädernas gudasaga. Berättad för ungdomen* (1887) är ett samtida exempel som enligt förordet strävade efter att skapa "ett sammanhängande helt" av ett disparat mytgodts.⁴ Bergs *Trojanska kriget* kännetecknas av en likartad homogenisering och intrycket av enhetlighet stärks av den raka kronologin, där en handling leder till nästa. Liksom i Schwabs version inleds Bergs återberättelse med grundandet av Troja, men i jämförelse med den äldre texten

ges gudarna en mindre framträdande roll. *Trojanska kriget* tar sin utgångspunkt hos människorna och en mer prosaisk forntid hamnar i förgrunden framför sagolika skeenden. I Bergs tappning förvandlas *Iliadens* berättelse om Akilles vrede till en historia om det mänskliga Trojas uppgång och fall.

Återberättelser av mytologi antar gärna formen av "information books" eller facklitteratur. Med hjälp av layout, illustrationer och informationsrutor skapas intrycket att det är fakta om myten som återges (Stephens och McCallum 65). I Bergs och Dalströms återberättelser är dessa paratextuella inslag förhållandevis nedtonade och utformas på olika sätt. *Grekiska guda- och hjältesagor* avslutas med en lista över grekiska gudar och deras motsvarigheter i den romerska mytologin. *Trojanska kriget* använder i stället noter längst ner på sidorna för att förmedla ett faktainnehåll. De innehåller uttalsinstruktioner för alla grekiska namn och några förklaringar av ålderdomliga ord som "hekatomb" (Berg 42) eller utläggningar om bildliga uttryck: "Osläckligt skratt; häraf det vanliga uttrycket 'homeriskt skratt' eller 'homeriskt löje'" (89). Noterna utnyttjas också för att ge upplysningar om grekisk mytologi, som till exempel vilka Orfeus och Hebe är, eller förmedla kulturhistorisk information: "Lockompryddas kallar Homeros akajerna, emedan de hade hår öfver hela hufvudet, detta i motsats till åtskilliga andra folkslag, som rakade av håret framtill, för att fienderna ej skulle kunna fatta tag däri" (44). Dessa noter gör det möjligt för Berg att hålla sig nära *Iliadens* framställning utan att bryta av berättarflödet med förklaringar av sådant som kunde antas vara svårbegripligt eller okänt för den förväntade läsaren. Med hjälp av noterna ges således kunskaper om både språk och realia i *Trojanska kriget*.

Bruket av noter påverkas av hur stora ingrepp bearbetaren har valt att göra i originalberättelsen, exempelvis i vilken mån stavning på namn försvenskas eller förklaringar av kulturella företeelser inlemmas i den berättande texten (jfr Klingberg 51–76). Enstaka korta noter förekommer också i Dalströms verk, men hennes återgivning är friare och hon infogar beskrivande partier av till exempel stridsätt och krigsutstyrsel direkt i texten. Berg har däremot valt att hålla sig närmare stil och händelseförlopp i *Iliaden*. Även några av de andra tidiga böckerna i Barnbiblioteket Saga utnyttjar noter på ett likartat sätt. I exempelvis Amanda Kerfstedts bearbetning av Harriet Beecher Stowes *Uncle Tom's Cabin* (1852) och Henrik Wranérs återgivning av Jules Vernes *Le Tour du monde en quatre-vingts jours* (1873), som båda utkom i bokserien år 1900, används noter för att ge uttalsinstruktioner och ordförklaringar, men inte i så stor mängd eller så systematiskt som i *Trojanska kriget*. Noterna till Stowes och

Vernes texter förmedlar olika former av faktainnehåll som signalerar en verklighetsanknytning. Trots att berättelserna är fiktiva utspelar de sig i faktiska miljöer och beskriver existerande kulturella bruk, vilka genom noter förklaras för barnläsaren. En intressant kontrast till *Trojanska kriget* är Anna Wahlenbergs bearbetning av *Tusen och en natt* (1899), där inga noter används trots att de förekom rikligt i flera samtida översättningar av samlingen (Stähle Sjönell 176–180). Avsaknaden av noter i Wahlenbergs verk understryker texternas sagokaraktär, medan Bergs noter bidrar till att synliggöra både trojanska kriget som faktisk historisk händelse och bearbetarens didaktiska ambitioner.

Illustrationerna som beledsagar Bergs och Dalströms återberättelser är av olika art. Dalströms *Grekiska guda- och hjältesagor* innehåller avbildningar av marmorstatyer, målningar och arkeologiska artefakter såsom antika väggmålningar och urnor. De är försedda med bildtexter som förklarar vilket motiv som skildras och i några fall vem som är vem i illustrationen. Information om källa (till exempel vilket verk som avbildas, typ av verk, konstnär och material) samt i många fall var verket går att beskåda är också sammanställt i ett bildregister i bokens slut. Illustrationerna är utförda i skilda stilar och är hämtade från olika tider. Det framgår exempelvis i en jämförelse av Akilles och Hektors sista strid (bild 1), som är hämtad från en grekisk vasmålning, med den romantiska, medeltidsinspirerade illustrationen av Hektors och Andromaches avsked av den tyske konstnären Theodor Pixis från 1800-talets senare hälft (bild 2).

Denna typ av illustrationskompilat av ett existerande material menar Bergstrand är typisk för det sena 1800-talets svenska Homerosutgivning för barn (145). Stilblandningen kan ge ett intryck av splittring och anakronism, men utgör på samma gång en handfast illustration av förordets påstående om att den grekiska mytologin lästs genom hela historien. I *Grekiska guda- och hjältesagor* får läsaren ta del av både återberättelser av det forntida mytgodset i texten och en tolkningstradition i illustrationerna, vilka tillsammans skapar ett slags atemporalitet då myten tycks existera parallellt i olika tider (jfr Stephens och McCallum 66). Därmed framhävs de mytologiska berättelsernas förment eviga aktualitet och deras stora kulturella värde.

Illustrationerna i Bergs *Trojanska kriget* utgör till skillnad från i Dalströms verk en estetisk enhet. Samtliga är svartvita med tydlig kontrast mellan svarta och vita fält, vilket är kännetecknande för Barnbiblioteket Sagas layout och typografi. I likhet med övriga verk i

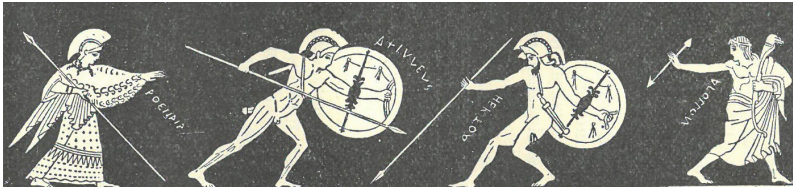

Bild 1. Akilles och Hektors sista strid. Ur Kata Dalströms *Grekiska guda- och hjältesagor*, s. 323.

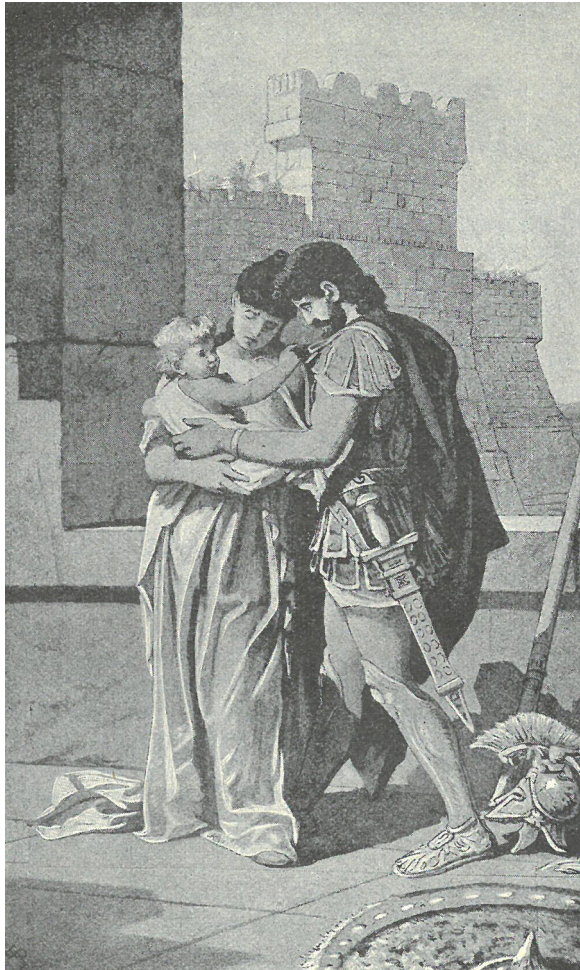

Bild 2. Hektors och Andromaches avsked. Ur Kata Dalströms *Grekiska guda- och hjältesagor*, s. 248.

bokserien har boken fler illustrationer än genomsnittet i sekelskiftets barnboksutgivning (Bergstrand 29–30). Bilderna är nyproducerade och till arbetet anlätades i samtiden uppburna illustratörer, såsom Louis Moe. Han var vid sekelskiftet 1900 en etablerad konstnär och illustratör, med ett intresse för såväl barn- och ungdomslitteratur som mytologi, sagor och historia (Lund 33, 77). Bergstrand visar i sin analys av Moes illustrationer till *Trojanska kriget* att relationen mellan text och bild är tät samt att bildberättandet är livfullt och dramatiskt, "fjärran från nyklassicismens kyliga distans till motiven" (166). Karaktärerna är i förgrunden och de fångas ofta mitt i en rörelse. När Diomedes vagn far genom slagfältet avbildas hjälten och hans körsvan snett bakifrån omgivna av fallande kroppar, medan den fallna löparen i tävlingarna till Patroklos ära till och med spränger ramen med handen (bild 3). Som Bergstrand noterar använder Moe olika kompositioner och stilmedel (166), men i jämförelse med Dalströms *Grekiska guda- och hjältesagor* skapas i Bergs bok ett större intryck av enhetlighet genom att illustrationerna utförts av i huvudsak samma person, i samma teknik och i samma tid.

Strävan efter historisk förankring och faktaförmedling kommer också till uttryck i illustrationerna. Moe har vinnlagt sig om att återge detaljer i kläder, föremål och vapen utifrån hur de gestaltas i antika vas målningar, samtidigt som gudarna avbildas med sina traditionella attribut (Bergstrand 167). En likhet med facklitteratur etableras vidare genom användningen av kartor och genomskärningsbilder. *Trojanska kriget* innehåller tre kartor, möjligen av Bergs hand då han själv givit ut läroböcker i geografi och hade ett stort intresse för kartritning (Bergstrand 150; Landahl 193–198). Mykene, Arkadien, Troja och andra i verket namngivna platser placeras därmed i ett geografiskt och historiskt rum. Därtill finns en ritning av skeppslägrrets vallgrav och förskansningar i genomskärning, som speglar den detaljerade beskrivningen av byggnadsverket i texten (bild 4). Kartorna och ritningen spelar en mindre roll för att tydliggöra eller illustrera det narrativa skeendet utan ger snarare konkretion åt ett historiskt innehåll.

Dalströms bok ger en bred presentation av grekisk mytologi. Även om trojanska kriget får stort utrymme, delar berättelsen plats med många andra och placeras in i ett större mytologiskt sammanhang. Det är detta mytologiska arv och dess kulturella värde som är i centrum och Homeros verk är bara en av flera namngivna källor som nämns i Dalströms förord. I redogörelsen för trojanska kriget får gudarnas agerande och händelser som omger krigsskeendet mer utrymme i jämförelse med i *Trojanska kriget*. Inte heller Berg utgår

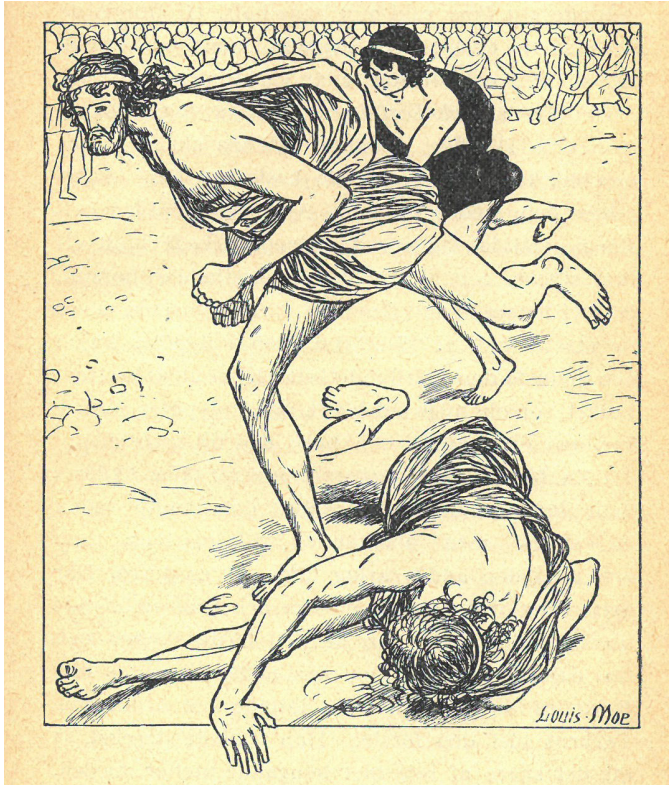

Bild 3. Kapploppning till Patroklos ära. Ur Fridtjuf Bergs *Trojanska kriget*, s. 271.

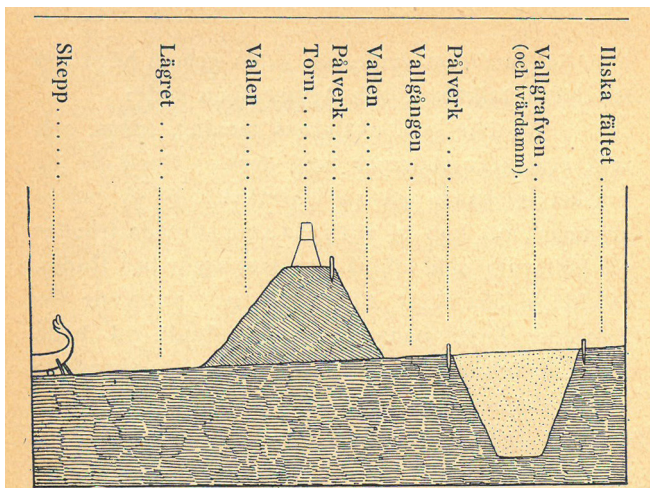

Bild 4. Skeppslägrrets vallgrav. Ur Fridtjuf Bergs *Trojanska kriget*, s. 144.

enbart från *Iliaden*, men han ger Homeros epos en särställning, vilket illustreras av hexameterverserna. Framställningen betonar samtidigt i högre grad ett historiskt innehåll och eftersträvar att förmedla korrekt historisk kunskap med hjälp av noter och kartor. Narrativet struktureras runt kriget och Troja som stad, snarare än att inlemmas i en bredare redogörelse för mytologin, även om gudar och heroer också är viktiga aktörer i Bergs version.

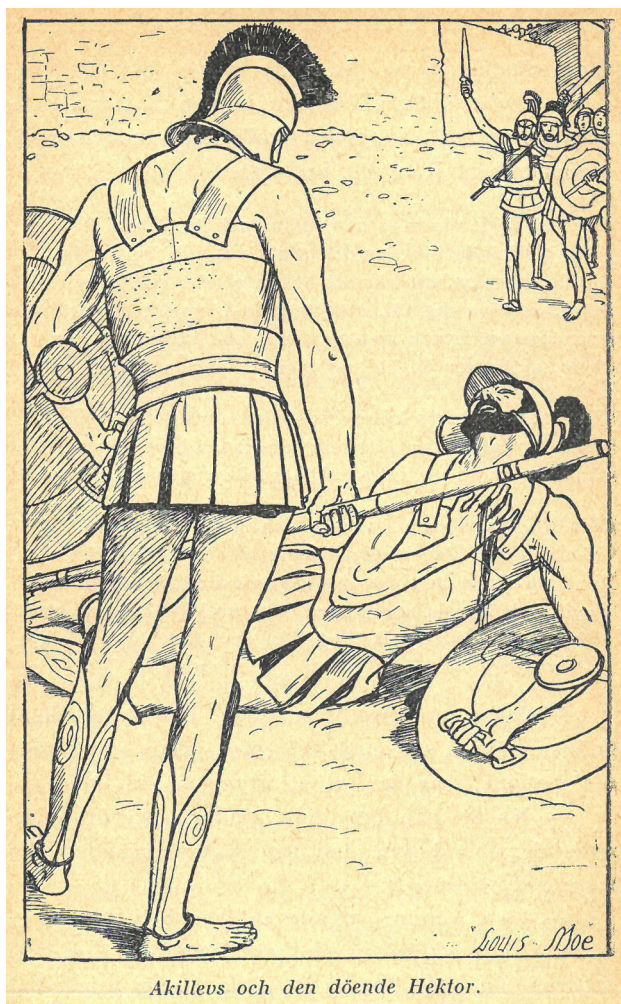
Krig, kärlek och kvinnooffer

Bergs och Dalströms skildringar av trojanska kriget följer troget den etablerade berättelsen och återger i stora drag samma händelser. Vad som har förkortats och hur samt i vilken ordning scenerna kommer kan däremot skilja sig åt. I återberättelser av den klassiska mytologin kan spänningar mellan olika tiders värderingar uppstå, i synnerhet i relation till dåtidens patriarkala och imperialistiska kultur (Stephens och McCallum 63–64). I det följande diskuterar jag hur Berg och Dalström hanterar några av de scener där förhållningssättet till genus och våld i mytologin kan tänkas ha varit svårhanterligt runt sekelskiftet 1900, inte minst i publikationer riktade till barn och ungdomar.

Iliaden beskriver patriarkala och krigsorienterade samhällen, där män och kvinnor befinner sig i skilda sfärer och har olika uppgifter. Mäns relationer till varandra är det primära (jfr Felson och Slatkin 91–103). Eposet formulerar ett atletiskt mansideal där ära är allt: "The Homeric warrior is driven to action by a need for social validation: status, respect, honour in the eyes of other men" (Clarke 77). Med mod och krigiska bragder kan den dödlige hjälten vinna odödlighet när det skapas sånger om hans dåd. Homeros dikt innehåller ett antal tvekamper där de största kämparna ställs mot varandra och vad som närmast kan beskrivas som en katalog av minnesrunor över dem som faller i strid. Dessa beskrivningar av våld och död är starkt nerkortade i återberättelserna för barn och innehåller mindre anatomisk precision. När Akilles i *Trojanska kriget* exempelvis dödar Lykion under sin bärsärkagång vid floden Skamander, beskrivs att motståndaren blir nedhuggen och kastas i vattnet, men till skillnad från i *Iliaden* framgår inte exakt var hugget träffar eller hur blodet flödar. I bearbetningarna berättas inte heller om genomborrade organ eller inälvor som faller ut på marken. Samma mildrande tendens finns i illustrationerna. I synnerhet Moe skildrar många stridsscener och i utkanten av bilderna skymtas liggande, troligen döda människor. Ofta gestaltas ögonblicket före dödsstöten och bara i ett fåtal scener

förekommer sårade eller genomborrade kroppar i *Trojanska kriget*. Ett exempel är illustrationen av Akilles med den döende Hektor där blodet rinner från ett sår på halsen (bild 5). Den långvariga kampen verkar dock inte ha lämnat några andra spår. I nästa illustration, där Akilles lemlästar Hektors kropp genom att släpa den efter sin vagn, är kroppen också fortsatt intakt. Trots att död, våld och skändning av lik förekommer i rikt mått i återberättelserna undviks alltför detaljerade redogörelser.

Fastän våldsskildringarna tonats ner synliggör Bergs och Dalströms versioner *Iliadens* tematik om människolivets skörhet och krigets brutalitet. Stridens konsekvenser framgår tydligt i klag-

Akilleus och den döende Hektor.

Bild 5. Akilles och den döende Hektor. Ur Fridtjuf Bergs *Trojanska kriget*, s. 253.

sångerna vid hjältarnas död. Vid beskedet att Patroklos stupat blir Akilles utom sig och brister ut i högljudd gråt. När vännen dött vill inte heller Akilles leva mer. I ett tal till modern förkunnar han:

[...] jag ligger vid skeppen, en duglös börda för jorden,
Då jag likväl är sådan i *strid*, som ingen af alla
Danaos' Män – Men i *råd* jag öfverträffas af andra –
Må all tvist försvinna bland Gudar och menniskor! Måtte
Vreden förgå, som den visaste Man till bitterhet drifver,
Och mer ljuflig och söt än sjelfskird, drypande honung
Växer i menn'skans bröst, som röken växer ur elden!
Så jag bragtes i vrede af kämparnas Drott Agamemnon.
Lemnom likväl hvad redan har skett, ehuru det smärta,
Samt betämjom, om äfven med våld, det förbittrade hjertat!
Nu för att Hektor träffa jag går, den älskade vännens
Mördare [...].
(Homeros 18: 104–115)

Akilles förbannar inte kriget, men väl tvedräkten och vreden som sått split bland grekerna och som lett till alltför mycket död i de egna leden. Det enda som nu driver honom är att hämnas på Hektor. Han tvekar inte längre inför att ge sig in i den strid som förutspåtts bli hans undergång; om gudarna ämnar att han ska dö är det inte ett öde han kan undgå. Inte ens moderns kärlek kan hålla honom tillbaka: "Derföre hindre mig ej din ömhet! Jag lyder dig icke" (Homeros 18: 126).

Iliaden är full av hjältar i tårar på slagfältet och enligt antikvetaren Hélène Monsacré är det en berättelse som handlar om Akilles smärta likväl som hans vrede. Att gråta och erfara lidande är inget omanligt utan tvärtom del av hjältens kännetecken (Monsacré 57–59). Synen på manlig gråt i Homeros epos skiljer sig från senare tiders mer stoiska manlighet och även i sekelskiftets Sverige betraktades tårar som något omanligt (Ekenstam 50–123). Både *Trojanska kriget* och *Grekiska guda- och hjältesagor* skildrar Akilles gråt, men Dalström beskriver förtvivlan utförligare: "Ömsom grät och snyftade han som ett barn, ömsom röt han som ett såradt lejon" (300). I det efterföljande samtalet med modern tar bearbetarna även fasta på olika aspekter. Generellt sett finns ett mer intensivt känslomässigt tonläge i Dalströms text, och dialogen mellan Akilles och modern innehåller många ömhetsbetygelser. Tonvikten läggs på Akilles sorg och det elände som konflikter och vrede för med sig: "Hvad värde har väl lifvet för mig utan Patroklos! Moder, måtte hat och kif en gång försvinna från både gudars och människors krets!" (Dalström 301). Förtvivlan driver Akilles att åter ge sig in i kriget och söka hämnd på Hektor och trojanerna. Sorg och eftertanke blandas med stridsvilja och handlingskraft.

Motsvarande tal i *Trojanska kriget* är kortare, mer rakt på sak och mindre känslösamt. Fokus ligger på hjältens aktivitet och målmedvetenhet:

Må den [döden] komma, när Zeus och övriga gudar så behaga. Länges nog har jag legat överksam här vid skeppen, en duglös börda för jorden, förblindad af en ursinnig vrede. Nu går jag att möta min väns mördare; all din ömhet skall ej kunna hindra mig, jag lyder dig icke. (Berg 216)

I Bergs version finns inga eftertänksamma reflektioner om hatets och stridens pris. Inte heller relationen till modern framstår som lika innerlig som i Dalströms återgivning av scenen och tårarna tycks snabbt ha torkat. De avslutande trotsiga orden antyder att hennes kärlek är något som hållit tillbaka den manlige hjälten och som han nu vill befria sig från. *Trojanska kriget* framställer Akilles som en upprorisk ung man som behöver frigöra sig från både sin mor och den vekhet som associeras med kvinnan.

Iliaden skildrar krig som en arena för såväl manlig ära som samhällsfördelse eller, med Nancy Felsons och Laura Slatkins ord, "a masculinist tragedy inflicted on both sexes" (96). Kvinnornas lott är beroende av deras manliga släktingars öden och beslut. Hektors och Andromaches avsked i sång 6 ger en antydning om hur en kärleksfull samvaro mellan ett gift par kunde gestalta sig, samtidigt som kvinnans lott att bli slavinna och konkubin vid en krigsförlust beskrivs (Felson och Slatkin 98–100). Konflikter om kvinnor ligger också till grund för såväl trojanska kriget som *Iliadens* inledande schism mellan Agamemnon och Akilles. Trots att kvinnorna ges ett begränsat utrymme i eposet har de stor betydelse, men inte i första hand som aktörer. I återberättelserna framgår manscentreringen redan i kapitelrubrikerna, som ofta innehåller mansnamn, exempelvis "Menelaos och Paris" eller "Hektors likfärd" i *Trojanska kriget*. Det understryker att mäns relationer och öden är i fokus. Bergs bok innehåller bara en rubrik med ett kvinnonamn, "Helenas rof", som snarast poängterar kvinnans roll som objekt för männens konflikter.

Dalströms kapitelrubriker följer ett likartat mönster, men kvinnor ges ett något större utrymme. Det speglar ett större intresse för kvinnogestalterna i mytologin hos Dalström och framställningen av kvinnlighet är mer varierad. Möjligen kan detta val i bearbetningen härledas till hennes engagemang för kvinnofrågor och emancipation. I Bergs återberättelse är det framför allt kvinnors lidande i krig och deras begränsade handlingsutrymme som beskrivs. Ett exempel är offret av Ifigenia, som inte ingår i *Iliaden*. Berg utgår i stället

från Euripides *Ifigenia i Aulis* (405 f.v.t.) och infogar ett längre citat ur dramat i *Trojanska kriget* från när Ifigenia vädjar till Agamemnon att skona hennes liv. Hon böjer emellertid tyst sitt huvud och går "med undergifvenhet döden till mötes" (Berg 54), då fadern inte vågar rädda henne. *Grekiska guda- och hjältesagor* innehåller utöver en bön från Ifigenia ett anklagande tal från Klytaimnestra som betraktar sin make med "af vrede gnistrande ögon" (Dalström 213). Här får även en protesterande kvinnoröst ta ton. Hellre än att orsaka strid säger sig dock Ifigenia vara villig "att offra livet för mitt fosterland" och hon ser framför sig hur hon efter Trojas fall ska hälsas som "Greklands befriarinna" (215). I Dalströms återgivning är Ifigenia inte enbart en lydiga dotter utan framställs närmast som en nationalhjärte.

Skilnaderna i hur de två bearbetarna hanterar *Iliadens* patriarkala struktur kan ytterligare illustreras av hur relationen mellan Akilles, Agamemnon och Briseis gestaltas. I männens konflikt om slavinnan betonas både att Akilles hyser varma känslor för henne och att Agamemnons anspråk på kvinnan kränker hans ära (jfr Felson och Slatkin 93–102). Det framgår exempelvis i sång 16 när Akilles förklarar för Patroklos varför han vägrar att delta i striden:

Men i min själ och mitt hjerta en bitter smärta sig tränger
Alltid, så snart en man vill plundra sin Like, och rycka
Honom dess stridslön undan, för det han är öfver i välde:
Sådant smärtar mig djupt, och sådant sjelf har jag lidit;
Qvinnan, som gafs till belöning åt mig af Akaiernas söner,
Och jag med lansens vann, då den fasta staden jag störtat,
Ryckte mig Atrevs' Son, Agamemnon, ur händerna undan
Åter igen, som jag varit en låg, föraktelig främling.
(Homeros 16: 52–59)

Homeros text omnämner Briseis som "qvinnan" och hon framstår som en bisak i detta skede av konflikten.

Dalströms korta återgivning av scenen ger slavinnan en mer central funktion:

Patroklos, jag skall ej mera tänka på allt det onda Agamemnon gjort mig, ehuru det kändes hårdt att mista Briseis. Jag har ej ämnat att för alltid vredgas på grekerna, fastän jag velat visa dem, att Agamemnon, ehuru han är deras anförare, likväl ej förmår något utan mig.
(Dalström 292)

Visserligen har Agamemnon förolämpat Akilles och han vill ha uppriktelse, men det svåraste verkar ha varit att förlora kvinnan. *Grekiska*

guda- och hjältesagor framställer genomgående förhållandet mellan Akilles och Briseis som mycket kärleksfullt och det är denna aspekt av konflikten som betonas. Den ömsinta relationen skyler samtidigt delvis över det faktum att hon är mannens slav och krigsbyte.

I *Trojanska kriget* uttrycker Akilles också sorg över att ha förlorat Briseis, men framför allt uppfattar han Agamemnons handling som en personlig skymf:

Men i min själ och min håg en bitter smärta sig tränger
alltid, så snart en man vill plundra sin like och rycka
undan honom hans lön, för det han är öfver i välde;
sådant harmar mig djupt, och sådant själf har jag lidit.
(Berg 199)

Prosatexten efter det inledande hexametercitatet spetsar till konflikten ytterligare, när Akilles säger sig ha blivit behandlad som en främling och slav: "Icke som en friboren, själfständig man har jag blifvit behandlad utan som en föraktad utbörding" (Berg 199). Han har både blivit kränkt i sin rättskänsla och i sin status som jämbördig grekisk medborgare.⁵ Vad som upprör Akilles är ledarens maktmissbruk och att han själv inte tillerkänts den status han anser sig vara värd. Hur oviktig Briseis är framhävs åter då han försonas med Agamemnon efter Patroklos död: "Bättre hade det sannerligen varit för både dig och mig, Agamemnon, om Briseis hade lidit döden den dag, då jag stormade Lyrnessos, än att vi två skulle råka i sådan förbittring mot varandra för en kvinnas skull" (229). Männens relation är det som är betydelsefullt och ingen kvinna bör komma emellan dem. Detta tal har sin motsvarighet i *Iliaden* (Homeros 19: 56–60). I *Grekiska guda- och hjältesagor* förbigås de ringaktande kommentarerna om Briseis, och Akilles uttalar bara en önskan om att de två männen aldrig hade hamnat i konflikt (Dalström 307).

Som kan anas av gestaltningarna av Akilles och Briseis relation finns olika förhållningssätt till kärlek och sexualitet i de två återberättelserna. Tankegången att barnböcker skulle vara sedligt rena var framträdande i sekelskiftets barnboksdebatt (Klingberg 5–16). Här kan avbildningarna av nakna vuxenkroppar i *Grekiska guda- och hjältesagor* tyckas överskrida det passande, men illustrationerna får en mindre laddning genom att de hämtas från konsthistorien och anknyter till hur grekisk mytologi har framställts i en lång bildtradition. En tydligare barnanpassning finns i Moes illustrationer där nakenheten skyls genom strategiskt placerade föremål, som ett koger framför bågskytten Tevkros skrev (bild 6).

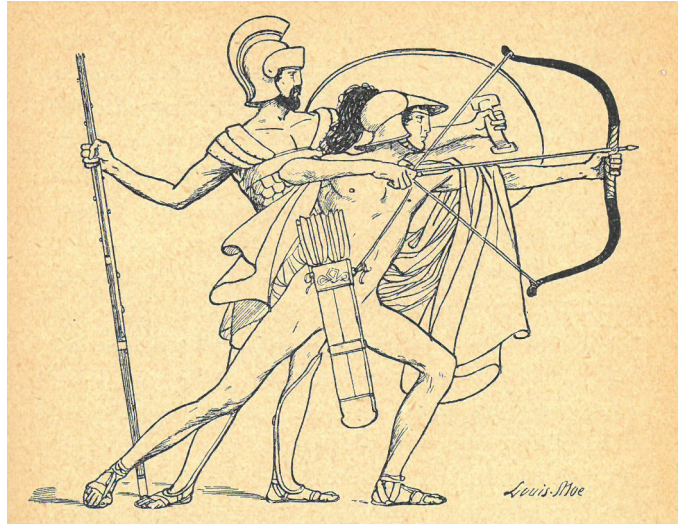

Bild 6. Bågskytten Tevkros. Ur Fridtjuv Bergs *Trojanska kriget*, s. 149.

De nakna kropparna förekommer i stridsscener och avbildningar av gudarna, men inte i erotiska sammanhang, vilket inte heller är att vänta då kärleksrelationer har en underordnad plats i Homeros epos. En av få antydningar om sexuell samvaro i *Iliaden*, Paris och Helenas sängkammerscen i slutet av sång 3, har kortats i Bergs version och helt tagits bort i Dalströms. I *Iliaden* uppmanar Paris Helena: "Upphör, sköna Qvinna, så bittert att kränka mitt hjerta!" (Homeros 3: 438). Därefter beskriver han hur han gripits av en ännu starkare åtrå än vid deras första kärleksmöte och scenen avslutas med att hon leds till sängen där de två sjunker ner. I Bergs version förvandlas Paris smicker om Helenas skönhet till klander: "Gräla inte längre, Helena; det kläder illa en så vacker kvinna som du. [...] Men låtom oss nu inte tvista utan vara vänner. / Svag och foglig som alltid gaf Helena efter och lät sin vrede fara" (107). Den sista meningen ges särskild tyngd genom att den uttalas av berättaren. Kärlekstalet och förförelsen av Helena förvandlas i *Trojanska kriget* till en gestaltning av kvinnlig karaktärlöshet, när bearbetaren vill ge en mer sedlig förklaring till att hon upphör att vara arg på Paris.

I kontrast till den fogliga kvinnan i Bergs berättelse framställer *Grekiska guda- och hjältesagor* Helena som mer aktiv i sitt begär. Det är hon som först uppsöker Paris, eftersom hon har hört talas om hans skönhet. När han sedan följer efter henne till hemmet i Sparta glömmar hon "sin gemål och lät sig af Paris bortföras" (Dalström 204). Dalström utgår således från den version av myten där Helena själv beslutar sig för att lämna sin make. Det är också hon som ser till att de

för med sig makens skatter. Även om agerandet inte försvaras – hon beskrivs tvärtom som en trolös gemål (205) – framstår Helena som en individ med egen vilja och handlingsförmåga. I Bergs *Trojanska kriget* är det i stället Paris som rövar bort henne och uppmanar sina män att stjäla Menelaos rikedomar.

Homeros epos hyllar de ryktbara hjältarna, men synliggör på samma gång krigets destruktiva konsekvenser för män, kvinnor och samhället i stort. Även Bergs och Dalströms återberättelser skildrar ett patriarkalt samhälle, där män eftersträvar ära i krig och kvinnors levnadsöde bestäms av deras relationer till männen. I *Trojanska kriget* finns emellertid ett mer renodlat fokus på manlig krigisk verksamhet, och hjältens aktivitet och självständighet förstärks. Kvinnorna beskrivs i huvudsak som passiva offer, vilket synliggör deras kringskurna möjligheter. Dalströms version innehåller en mer mångfacetterad framställning av kvinnlighet och betonar en större ömsesidighet i kärleksrelationerna. Kvinnornas handlingsutrymme är fortsatt begränsat, men deras reaktioner på inskränkningarna är mer varierade och innefattar hela spektrumet från underkastelse till upproriskhet.

Avslutning

Barnbiblioteket Saga eftersträvade att ge ut välkända verk ur svensk och utländsk litteratur, som på samma gång var fantasieggande och lärorika. Bergs *Trojanska kriget* passar väl in i bokserien och varvar en spännande handling med fakta om det antika Greklands kultur. Till skillnad från i *Iliaden* utgör inte Akilles vrede textens organisationsprincip utan handlingen återges i rak kronologi och kan beskrivas som en historieskrivning över Trojas uppgång och fall. Genom noter som förklarar seder och bruk poängteras berättelsens förankring i en historisk verklighet och att staden existerat betonas av förordets omnämnande av utgrävningarna i Hisarlik. I Bergs version framställs Homeros epos som en sagolik berättelse ur vår forntid.

Återberättelser ingår i en kulturell dialog som både kan vidareföra och ifrågasätta förlagans ideologiska utgångspunkter. Stephens och McCallum menar att de patriarkala inslagen i grekisk mytologi mer sällan har utmanats, då den klassiska litteraturens betydelse i ett västerländskt kulturarv tycks ha vägt tyngre än strävan att omformulera genusnormer (88). Som jämförelsen mellan Bergs och Dalströms verk visar kan dock även återberättelser som troget återger förlagans handling på olika sätt markera ett avstånd till eller modifiera det patriarkala arvet. *Iliadens* innehållsmässiga variation och

komplexitet öppnar för olika tolkningar och vad bearbetarna tar fasta på i det mytologiska godset varierar. När Berg framhäver eposets förankring i historien och hemhörighet i en äldre tid, skapas en möjlighet att distansera sig från sådant i *Iliaden* som kan uppfattas som otidsenligt. Dalström framhåller i stället de aspekter av kärleksförhållandena och relationen mellan könen som i sekelskiftets Sverige kunde betraktas som mer tidsenliga, såsom en romantisk kärlekssyn och mer självständiga kvinnor. På så vis sker mindre förskjutningar i relation till den patriarkala ideologin beroende på vilka delar av handlingen som bearbetarna väljer att betona och hur de förhåller sig till *Iliadens* historicitet.

Att just Bergs *Trojanska kriget* blev den av sekelskiftets återberättelser som överlevde längst beror sannolikt på dels ett rappare språk och ett mer handlingsorienterat stoff, dels publiceringssammanhanget i Barnbiblioteket Saga. Bokseriens möjlighet att hålla berättelserna vid liv bör ha varit större än de enskilda verkens överlevnadsförmåga. Barnbiblioteket Saga fortsatte att ges ut till 1970-talet och nyutgivna böcker innehöll inte sällan information om äldre verk i bokserien, vilket förutsatte att de hölls tillgängliga. Många kända och okända svenskar har under 1900-talet och det tidiga 2000-talet delat med sig av sina minnen av barnböckerna med de röda pärmarna och det nätta formatet. När Björn Wiman, kulturchef på *Dagens Nyheter*, med anledning av hundraårsminnet av första världskrigets utbrott 2014, drog sig till minnes sitt första möte med en väpnad konflikt nämnde han just Barnbiblioteket Sagas *Trojanska kriget*. I Bergs beskrivning av den trötlösa belägringen av Troja fann han en föregångare till dödläget i världskrigets skyttegravar. Medan den unge Myrdal lockades av hjältar och äventyr, tar Wiman fasta på skildringarna av krigets meningslöshet. Så fortsätter både *Iliaden* och *Trojanska kriget* att läsas med nya ögon i en ny tid.

Biografisk information: Maria Andersson är docent i litteraturvetenskap vid Stockholms universitet. Hennes forskningsintressen rör frågor om genus, makt, medborgarskap och relationen mellan barn- och vuxenlitteratur. Bland hennes senaste publikationer finns Framtidens kvinnor. Mognad och medborgarskap i svenska flickböcker 1832–1921 (2020).

Noter

1 Stavningen av namn i *Iliaden* varierar i olika bearbetningar och översättningar. Jag kommer i brödtexten att använda den stavning som används i *Nationalencyklopedin*, vilket medför att namnen kan stavas på olika sätt i brödtext och citat. Tack till Lärarstiftelsen som genom ekonomiskt bistånd möjliggjort arbetet med denna artikel. Jag vill även tacka Johanna Almqvist för inskanning av bildmaterialet och Simon Springare för ovärderlig hjälp med att hitta rätt i Saga-arkivet, båda på Svenska barnboksinstitutet.

2 I senare upplagor av *Trojanska kriget* ersätts hexametersverserna i originalutgåvan med motsvarande utdrag ur Erland Lagerlöfs översättning från 1912. Jag har utgått från Wallenbergs översättning av *Iliaden*, då jag bedömt att den legat närmast de citerade passagera av Bergs text.

3 Förorden i Bergs och Dalströms versioner är både opaginerade.

4 Förordet till Rydbergs verk är opaginerat.

5 "Medborgare" kan framstå som en anakronistisk benämning i relation till *Iliadens* samhällssystem, men det är det begrepp som Berg använder då han förklarar ordet "utbörding" i en not på samma sida som citatet.

Litteratur

Akujärvi, Johanna. "An Epic Battle. Aesthetic and Poetic Struggles over the Swedish *Iliads*". *The Trojan Wars and the Making of the Modern World*, redigerad av Adam J. Goldwyn, Acta Universitatis Upsalien-sis, 2015, s. 161–183.

---. "Homerus öfversatt på Swenska och på metrisk wers!! Om 1800-talets svenska Homeros-översättningar". *Vetenskapssocieteten i Lund. Årsbok 2014*, redigerad av Henrik Rahm, Vetenskapssocieteten i Lund, 2014, s. 5–22, portal.research.lu.se/ws/files/23259528/Vetenskapssocietetens_rsbok_2014.pdf. Hämtad 2 augusti 2021.

---. "Hyenden under håglösa lärjungars lätja. Om lurkar till latinska och grekiska skoltexter fram till 1900". *Gracerna talte som du". Om Esaias Tegnér och bildningens betydelse för undervisningen*, redigerad av Karin Blomqvist, Lunds universitet, 2016, s. 37–63, portal.research.lu.se/ws/files/53379298/110165_2_G5_Karin_B.pdf. Hämtad 2 augusti 2021.

Berg, Fridtjuv. *Trojanska kriget. Forngrekiska guda- och hjältesagor efter de homeriska dikterna berättade*. Svensk läraretidnings förlag, 1901.

Bergstrand, Ulla. *Från Prins Hatt till Gulliver. En stilhistorisk och textrelaterad analys av illustrationerna i Barnbiblioteket SAGA volym 1–10 åren 1899–1902*. Diss., Lunds universitet. Gleerupska universitetsbokhandeln, 1982.

Björk, Gunnela. *Kata Dalström. Agitatorn som gick sin egen väg*. Historiska Media, 2017.

Bremberg, Alberte. "Best of Per Wästbergs barndom". *Svensk Bokhandel*, 4 mars 2011, www.svb.se/blogs/best-wastbergs-barndom. Hämtad 11 augusti 2021.

Bröms, Klas. *Fridtjuv Bergs pedagogik. Med tyngdpunkt på tiden före hans första statsrådsperiod*. Diss., Uppsala universitet. Föreningen för svensk undervisningshistoria, 1964.

Clarke, Michael. "Manhood and Heroism". *The Cambridge Companion to Homer*, redigerad av Robert Fowler, Cambridge University Press, 2014, s. 74–90.

Dalström, Kata. "Trojanska kriget". *Grekiska guda- och hjältesagor berättade för ungdomen*. Albert Bonniers förlag, 1893.

Ekenstam, Claes. "En historia om manlig gråt". *Rädd att falla. Studier i manlighet*, redigerad av Claes Ekenstam, Gidlund, 1998, s. 50–123.

Felson, Nancy och Laura M. Slatkin. "Gender and Homeric Epic". *The Cambridge Companion to Homer*, redigerad av Robert Fowler, Cambridge University Press, 2014, s. 91–114.

Genette, Gérard. *Paratexts. Thresholds of Interpretation*. Översatt av Jane E. Lewin, Cambridge University Press, 1997.

Gummesson, Jonas. *Olof Palmes ungdomsår. Bland nazister och spioner*. Ekerlid, 2001.

Homeros. *Homäros' Ilias*, 1–2. Översatt av Marcus Wallenberg, Stockholm, 1814–1815.

Jørgensen, Steen Bille och Hans-Jürgen Lüsebrink. "Introduction. Reframing the Cultural Transfer Approach". *Cultural Transfer Reconsidered. Transnational Perspectives, Translation Processes, Scandinavian and Postcolonial Challenges*, redigerad av Steen Bille Jørgensen och Hans-Jürgen Lüsebrink, Brill, 2021, s. 1–20.

Klingberg, Göte. *Sekelskiftets barnbokssyn och Barnbiblioteket Saga*. Blom, 1966.

Landahl, Joakim. *Politik & pedagogik. En biografi över Fridtjuv Berg*. Lärarstiftelsen, 2016.

Lund, Kathrine. *Louis Moe – det tapte paradiset*. Bomuldsfabriken kunsthall, 2019.

Monsacré, Hélène. "Weeping Heroes in the *Iliad*". *History and Anthropology*, vol. 1, nr 1, 1984, s. 57-75, doi.org/10.1080/02757206.1984.9960735.

Myrdal, Jan. *Ett andra anstånd*. Norstedts, 2019.

Mählqvist, Stefan. "Barnbiblioteket Saga". *Svenskt översättarlexikon, litteraturbanken.se/%C3%B6vers%C3%A4ttarlexikon/artiklar/Barnbiblioteket_Saga*. Hämtad 21 september 2021.

Reklammaterial. Saga-arkivet, Svenska barnboksinstitutet, Stockholm, avdelning I: KI – Trycksaker: Kataloger och reklam.

Rydberg, Viktor. *Fädernas gudasaga. Berättad för ungdomen*. Bonnier, 1887.

Saga. Läsning för barn och ungdom i hem och skola. Svensk läraretidnings förlag, tredje årgången, nr 10, 16 september 1901.

"Sagas säljbarhet [1920-1938]". Liggare, s. 36-69 [1920-1936], 202-205 [1937-1938]. Saga-arkivet, Svenska barnboksinstitutet, Stockholm, avdelning I: D IV:1.

Schwab, Gustaf. *Den klassiska fornålderns hjältesagor efter dess skalder och berättare*, vol. 1. Hjerta, 1839.

Stephens, John och Robyn McCallum. *Retelling Stories, Framing Culture. Traditional Story and Metanarratives in Children's Literature*. Garland, 1998.

Stolpe, Sven. *Memoarer 1. Idyll och orosmoln*. Askild & Kärnekull, 1974.

Ståhle Sjönell, Barbro. "Tusen och en natt på svenska". *I litteraturens underland. Festskrift till Boel Westin*, redigerad av Maria Andersson, Elina Druker och Kristin Hallberg, Makadam, 2011, s. 171-184.

Wiman, Björn. "Världslitteraturens första krig liknar första världskriget". *Dagens Nyheter*, 19 januari 2014, www.dn.se/kultur-noje/bjorn-wiman-varldslitteraturens-forsta-krig-liknar-forsta-varldskriget. Hämtad 13 augusti 2021.

Wranér, Signe H. *I Sagas tjänst*. Svensk läraretidnings förlag, 1966, [www.stiftelsensaf.se/web/saf.nsf/file/AEEFDD709517346C-C1257AB00075FBAD/\\$FILE/i_sagas_tjanst.pdf](http://www.stiftelsensaf.se/web/saf.nsf/file/AEEFDD709517346C-C1257AB00075FBAD/$FILE/i_sagas_tjanst.pdf). Hämtad 15 augusti 2021.